

УДК 373.3:159.9(045)

САМОРЕФЛЕКСІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

О.І.Мустафа

*магістр педагогічної освіти,**вчитель початкових класів ЗНЗ I – III ст. № 10 м. Ізмаїл I кваліфікаційної категорії*

У статті порушено питання саморефлексії навчальної діяльності першокласника, уточнено наукові уявлення про поняття «рефлексія», «рефлексивність», «саморефлексія» в контексті навчальної діяльності; розглянуто взаємозв'язок та взаємозалежність саморефлексії з ключовою компетентністю особистості – вміння вчитися; дано визначення поняття «універсальні навчальні дії»; показана конструктивність авторської програми «Основи самонавчання» у вирішенні окресленої педагогічної проблеми.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивність, саморефлексія, ключова компетентність – вміння вчитися, універсальні навчальні дії.

Компетентнісна спрямованість сучасної початкової освіти має на меті сприяти формуванню в особистості вже з етапу молодшого шкільного віку фундаментальної компетентності – **здатності навчатися впродовж життя**. Отож, початкова школа має закласти фундамент, так звану **основу** для подальшого самонавчання особистості. Наш досвід переконує в тому, що розроблена **авторська програма надпредметного курсу «Основи самонавчання»** спрямована на створення бази для процесу формування в учнів уміння вчитися.

Якщо звернутися до наукового доробку О.Я.Савченко, яка фундаментально досліджує процес формування ключової компетентності «вміння вчитися» в молодших школярів [1, 22], то цілковито очевидним є висновок про те, що важливим у структурі означеного утворення є **рефлексивно-корекційний** – складник, заснований на самопізнанні та самоусвідомленні власних пізнавальних можливостей, прагненні їх удосконалення.

На нашу думку, в практиці початкової школи саме етап рефлексії набуває найбільшої актуальності, бо саме через рефлексію навчальної діяльності вчитель має змогу виховувати в учнів культуру **саморефлексії навчальної діяльності**, починаючи вже з **першого класу**.

Багаторічний досвід учителя початкових класів засвідчує, що труднощі у формуванні саморефлексії першокласників виникають під час здійснення навчальної діяльності через відсутність досвіду самопізнання, вміння аналізувати власні думки, неупереджено оцінювати свої можливості, що надалі унеможливило повноцінний процес самонавчання.

Аналіз наукових джерел переконує, що досліджувана проблема продовжує залишатися актуальною у психолого-педагогічній науці. Визначення та дослідження рефлексії було започатковане у працях таких видатних психологів, як Б.Ананьєв, Л.Виготський, В.Давидов, Д.Ельконін, С.Рубінштейн, а також зарубіжних психологів: Р.Асаджолі, Д.Дьорнера, А.Маслоу, Ф.Перлза, К.Роджерса, Д.Флейвелла. В дослідженнях сучасних науковців, спрямованих на визначення особистісного аспекту рефлексії, робиться акцент на активізацію принципу саморозвитку особистості. Поняття «особистісна рефлексія» в цих дослідженнях розглядається в одному синонімічному ряду з поняттям «саморефлексія» (Н.Гуткіна, В.Зарецький, І.Семенов, С.Степанов, Р.Чумичева, Г.Щедровицький та ін.). Українська психолого-педагогічна наука також має чималі напрацювання в контексті означеної проблематики (М.Боришевський, С.Васьківська, М.Вислогузова, С.Максименко, Т.Щербакова, В.Юрченко, Т.Яценко).

Мета статті – довести взаємозв'язок та взаємозалежність саморефлексії першокласників із ключовою компетентністю – вміння вчитися; визначити сутність поняття «універсальні навчальні дії» та довести конструктивність авторської програми «Основи самонавчання» у розв'язанні вище окресленого аспекту порушеної проблеми.

Доцільно звернутися до початкових смислів, закладених у понятті «рефлексія». Так, загальнонаукове, філософське тлумачення поняття **«рефлексія»** (від. пізньолат. reflexio – «звернення назад») передбачає принаймні **три значення**: а) принцип людського мислення, що спрямовує його на осмислення власних форм і передумов; б) предметний розгляд знання, критичний аналіз його змісту і методів пізнання; в) діяльність самопізнання, у якій розкривається внутрішня будова і специфіка духовного світу людини – рефлексія [2, 555-556].

Сучасні науковці (А.Журавльов, М.Марусинець) розрізняють *такі види рефлексії*: 1) елементарна рефлексія, що приводить до розгляду, аналізу знань і вчинків, роздумів щодо їхніх меж і значень; 2) наукова рефлексія – причина й аналіз теоретичного знання, що ґрунтується на застосуванні (чи лише виокремленні) тих методів і прийомів, які властиві даній галузі наукового дослідження; 3) філософська рефлексія – усвідомлення та осмислення основ буття і мислення, людської культури загалом [3].

Відтак, у загальному сенсі рефлексію варто трактувати як форму чи шлях, засіб самопізнання та його відношення до особистісного становлення.

Рефлексивність – одна з найбільш суттєвих особливостей людської свідомості, «без якої неможливе її функціонування», – стверджує О.Огурцов [4, 13-19]. На думку І.Кона, це не просте знання або розуміння іншого, а знання того, як інший розуміє свого партнера, тобто йдеться про своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення один одного, глибоке, послідовне взаємовідображення, змістом якого є відтворення внутрішнього світу партнера по взаємодії [5]. Отже, *рефлексія* – це шлях до самопізнання, це шлях до пізнання себе через пізнання внутрішнього світу іншої людини, як вона сприймає, інтерпретує події та отриману інформацію.

Слід зазначити, що процес розвитку саморефлексії у молодших школярів є природним, адже це зумовлено віковими психо-фізіологічними особливостями цього вікового періоду, зокрема, переходом від провідної ігрової діяльності до наслідування. Формування *рефлексивних умінь* (особистісна рефлексія, саморефлексія) обумовлені не лише специфікою викладання навчального матеріалу, але й узагалі специфікою всього навчально-виховного процесу, за умови, які з одного боку, сприяють забезпеченню інформаційних відомостей про рефлексію, з іншого ж – дозволяють безпосередньо розвивати певні практичні навички використання саморефлексії.

Відтак, виходячи з функцій рефлексії, є підстави розрізняти:

- ❖ рефлексію настрою та емоційного стану;
- ❖ рефлексію діяльності;
- ❖ рефлексію змісту навчального матеріалу.

Так, наш багаторічний педагогічний досвід дозволяє конкретизувати форми проведення активізації рефлексії на уроці в школі першого ступеня. А саме: *індивідуальна* – формування реальної самооцінки (за що ти можеш оцінити свою роботу); *групова* – акцентування цінності діяльності кожного члена групи для досягнення результату у вирішенні поставленого завдання (яку допомогу в роботі надав (ім'я)).

Отож, уже в першому класі стає можливим розвиток усіх різновидів рефлексії молодшого школяра, проте, як засвідчує практика, більш доречною формою активізації цього процесу на початковій стадії навчання є індивідуальна рефлексія.

Ми вважаємо, що вчитель може і має впливати на процес формування рефлексивних навичок школярів, у такий спосіб прискорюючи та скеровуючи його в потрібне русло. Насамперед, слід розглянути діяльність, спрямовану на самопізнання, бо, пізнаючи себе, свій внутрішній світ, досліджуючи особливості психічних процесів, особистість розвивається, розширюються межі її особистісного простору [5, 13-19].

Самопізнання без рефлексії не може бути успішним та приносити значущу користь. Тобто важливим аспектом є інформаційні моменти (зокрема, надання суб'єктам навчання інформації про рефлексію), а також спрямування на дослідження рівня розвитку рефлексивних навичок учня.

З огляду на вищевикладене, видається цілком умотивованим уведення в першому класі загальноосвітнього навчального закладу специфічного курсу «*Основи самонавчання*». Він призначений повною мірою стати підґрунтям формування початкових основ для розвитку саморефлексії навчальної діяльності, а відтак і ключової компетентності «вміння вчитися». Оскільки курс розрахований для 1-5 класів початкової школи (за новим Державним стандартом загальної початкової школи) [6], то вчителі матимуть змогу продовжувати розвивати й удосконалювати всі наскрізні вміння для подальшого становлення базових компетентностей молодшого школяра.

Зауважимо також, що нині запропоновано розрізняти структурні складові ключової компетентності «вміння вчитися». Йдеться, зокрема, про *учня, який вмє вчитися* [1, 222]:

- сам визначає мету діяльності або приймає поставлену вчителем;
- проявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль;

- організовує свою працю для досягнення результату;
- відбирає або знаходить відповідні знання та способи для розв'язання завдання;
- виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції;
- усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалення;
- має вміння й навички самоконтролю та самооцінки.

На думку О.Я.Савченко, такий перелік характеризує саме розвинене вміння вчитися. Дійсно, як засвідчує практика, такі вміння розвиваються за умови цілеспрямованого спеціального формування кожного компонента. До того ж значної уваги, на наше переконання, потребує саме мотиваційний та рефлексивно-корекційний компоненти уміння самостійно вчитися. Слід зазначити, що на розвиток уміння самостійно вчитися значною мірою впливає також і ступінь сформованості універсальних навчальних дій.

Відзначимо, що в широкому значенні термін *«універсальні навчальні дії»* (УНД) означає вміння вчитися, тобто здатність суб'єкта до саморозвитку та самовдосконалення шляхом свідомого й активного присвоєння нового соціального досвіду; сукупність дій учня, що забезпечують його культурну ідентичність, соціальну компетентність, толерантність, здатність до самостійного засвоєння нових знань і умінь, включаючи організацію цього процесу [7, 27].

Універсальний характер навчальних дій виявляється в тому, що вони мають надпредметний, метапредметний характер; забезпечують цілісність загальнокультурного, особистісного й пізнавального розвитку та саморозвитку особистості; забезпечують наступність усіх ступенів освітнього процесу; лежать в основі організації і регуляції будь-якої діяльності учня незалежно від її спеціально-предметного змісту. Універсальні навчальні дії забезпечують етапи засвоєння навчального змісту і формування психологічних здібностей учня [7, 27].

Така здатність учня самостійно успішно засвоювати нові знання, вміння та компетентності, включаючи самостійну організацію процесу засвоєння, тобто вміння вчитися, забезпечується тим, що універсальні навчальні дії як узагальнені дії відкривають можливість широкої орієнтації учнів – і в різних предметних галузях, і в будові самої навчальної діяльності, включаючи усвідомлення учнями її цільової спрямованості, ціннісно-сміслових та операційних характеристик. Таким чином, досягнення *«уміння вчитися»* передбачає повноцінне освоєння всіх компонентів навчальної діяльності, які включають:

- 1) пізнавальні та навчальні мотиви,
- 2) навчальну мету,
- 3) навчальне завдання,
- 4) навчальні дії та операції (орієнтування, перетворення матеріалу, контроль і оцінка) [7, 27].

Отже, *«уміння вчитися»* виступає істотним чинником підвищення ефективності освоєння учнями предметних знань, умінь і формування компетенцій, образу світу та ціннісно-сміслових підстав особистісного морального вибору.

Можна припустити, що учень, який навчається, спираючись на універсальні, надпредметні вміння, здатний до самостійної реалізації діяльності завдяки опорі на індивідуальний досвід. При цьому педагог відкритий до взаємодії, орієнтований на особистість учня, реалізує демократичний стиль керівництва. Школяр, що навчається таким чином, активний, ініціативний і відкритий до взаємодії з педагогом і групою.

Враховуючи вищевказані теоретичні позиції й у цьому ракурсі детальніше розглянувши програму авторського курсу «Основи самонавчання», можна дійти висновку, що вона повною мірою сприяє формуванню в молодших школярів універсальних навчальних дій, а, отже, й ключової компетентності «вміння вчитися».

У нашому досвіді курс «Основи самонавчання» складається з чотирьох змістовно-методичних ліній, що розвиваються паралельно.

I. Організаційно-рефлексивна лінія «Вчуть вчитися» (формування достатньою мірою регулятивних УНД та уміння вчитися в цілому (мотивація до навчальної діяльності, уміння виконувати пробну навчальну дію, фіксувати труднощі в навчальній діяльності, виявляти їх причину, ставити мету, складати план дій, здійснювати вибір способів засобів досягнення мети, реалізувати проект, проводити самоконтроль та самооцінку власних навчальних дій, корекцію помилок і т. д.)).

II. Комунікативна лінія «Вчуть спілкуватися та співпрацювати» (формування норм поведінки в класі, норм спілкування, норм комунікативної взаємодії, вольова саморегуляція і т. д.).

III. Пізнавальна лінія «Вчуть пізнавати себе» (організація саморозвитку пізнавальних процесів, знайомство з методами та засобами пізнання, методами роботи з інформацією і т. д.).

IV. Ціннісна лінія «Вчуть цінувати себе та оточуючих»: (формування морально-етичних норм, ціннісних орієнтирів, норм самовиховання, збереження здоров'я тощо).

Основною, системоутворюючою лінією цього курсу є організаційно-рефлексивна лінія «Вчуть вчитися»: саме тут закладаються й формуються ті знання та уміння дітей, котрі визначають їх уміння вчитися, готовність і здатність до саморозвитку, необхідні для успішного входження у творче життя суспільства та самореалізації.

Наступні три лінії є підтримуючими, супроводжуючими основну лінію, але без них діяльнісні уміння, засвоєні дитиною, не матимуть належного ефекту.

Ми усвідомлюємо, що людина живе в суспільстві, тому має володіти навичками культурного спілкування, погоджувати свої дії з колегами, повинна вміти чітко висловити свою думку, адекватно розуміти позицію опонента, обґрунтувати обрану позицію. Вона здатна володіти своїми емоціями, шляхетно виходити з конфліктної ситуації, знати свої сильні та слабкі сторони, використовувати на благо власний потенціал і ще багато з того, що формується під час уроків за змістом **комунікативної лінії «Вчуть спілкуватися та співпрацювати».**

Пізнавальна лінія «Вчуть пізнавати себе» спрямована на ознайомлення учнів з інструментами пізнання, щоби вони могли перевести засвоєні механізми рефлексивної самоорганізації в конкретний результат. Дійсно, без достатнього рівня розвитку мислення та пізнавальних процесів, володіння методами пізнання (уміння працювати з текстами, здійснювати пошук, організацію та представлення інформації тощо), застосування знань буде, як мінімум, ускладнене або ж ці знання можуть залишитися не реалізованими зовсім.

Завдання **ціннісної лінії «Вчуть цінувати себе та оточуючих»** – сформувати в дитини такі морально-етичні та ціннісні орієнтири, котрі нададуть їй діяльності творчого змісту, а не будуть спрямовані на руйнування суспільного життя та її самої як особистості.

Таким чином, представлені чотири лінії утворюють цілісну систему, що й забезпечує реалізацію мети сучасної освіти.

Саморефлексія власного досвіду в зазначеному ракурсі дає підстави вважати, що надважливим у курсі «**Основи самонавчання**» слугує нове надпредметне знання, яке не дається дітям у готовому вигляді, а «здобувається» ними самими під керівництвом учителя. Технологія проведення уроків з курсу «**Основи самонавчання**», як і для предметних уроків, базується на діяльнісному методі навчання, в основу якого, як відомо, покладено метод рефлексивної самоорганізації [8].

Більш результативним, на нашу думку, було би впровадження діяльнісного методу навчання й на предметних уроках. Річ у тім, що це створювало б ґрунтовнішу платформу для впровадження принципу **«усвідомлення школярами процесу навчання».** Адже досвід виконання універсальних навчальних дій, отриманих учнями на предметних уроках у технології діяльнісного методу навчання, узагальнювався б учнями в ході уроків з курсу «**Основи самонавчання**» та на цій основі будувалися б загальні способи виконання УНД. Таким чином, школярі мали б змогу їх закріплювати й відпрацьовувати на уроках з різних навчальних предметів – математики та української мови, природознавства й літературного читання тощо. А це забезпечувало б системність і надійність у формуванні вміння учнів вчитися. Зауважимо, що вказаний навчальний курс проходить апробацію в загальноосвітній школі I-III ст. № 10 м. Ізмаїл на базі 1-Б класу (з українською мовою навчання). Контрольним класом експериментальної роботи є 1-В клас цієї ж загальноосвітньої школи. Термін проведення експерименту: вересень 2015 р. – травень 2020 р. Експеримент проходить у три етапи:

I етап (організаційно-діагностичний) – з вересня 2015 р. по травень 2016 р.

II етап (розвивально-формувальний) – з вересня 2016 р. по травень 2019 р.

III етап (результативно-узагальнюючий) з– вересня 2019 р. по травень 2020 р.

Курс розрахований на 1 годину на тиждень, впроваджується за рахунок варіативної частини.

За результатами I навчального семестру (I організаційно-діагностичного етапу) можемо констатувати, що з учнями умовно об'єднаних контрольного та експериментального класів, було

проведено роботу діагностувального характеру. Зокрема проведено *інтерв'ювання «Мотивація навчальної діяльності»* за методикою «Незавершене речення» (модифіковане Л.П.Павленко) [9, 43]. Інтерв'ювання складалося з 4-х запитань, які ставилися вчителем:

1. Вчитися – це ...
2. Я хочу навчитися ...
3. Інші вміють, а я ще ні ...
4. У школі я навчаюсь ...

За результатами суджень учнів контрольного та експериментального класів можна зробити таке узагальнення: в учнів експериментального класу 46% від загальної кількості відповідей були відповіді, що свідчать про початкове усвідомлення основ самонавчання. З них на перше запитання відповідні відповіді дали 23% учнів, на друге й третє запитання – по 15% і на четверте – 27%. Серед учнів же контрольного класу таких респондентів було лише 3%.

Результати запровадження *методики «Що мені подобається в школі»* (А. А. Лєскова [10, 36] – з фондів Центру практичної психології та соціальної роботи Одеського обласного інституту вдосконалення вчителів) з метою дослідження адаптації дитини до школи показали: 12% першокласників експериментального класу мають *високу шкільну мотивацію*, тоді як серед учнів контрольного класу таких учнів немає, натомість у 3% школярів спостерігається *відсутність шкільної мотивації*. *Висока навчальна активність* серед учнів експериментального класу простежується у 58% учнів, тоді як контрольного класу – 40%. *Наявність пізнавальних мотивів* у контрольному класі відсутня, тоді як в експериментальному класі цей показник складає 10%. Слід зазначити, що серед учнів обох класів простежується *позитивне ставлення до школи*, але разом із тим за показниками *зовнішня та ігрова мотивація* учні експериментального класу мають по 19% за кожним показником, тоді як в учнів контрольного класу цей показник сягає 33% і 23% відповідно.

Наведемо результати запровадженої *методики «Мій клас»* (А.А.Лєскова [10, 37] – з фондів Центру практичної психології та соціальної роботи Одеського обласного інституту вдосконалення вчителів), яка була використана з метою дослідження адаптації дитини до школи. Співвіднесеність даних можна розглянути в таблиці.

Таблиця 1

**До характеристики процесу адаптації першокласників
до шкільного навчання**

<i>Вибірка</i>	<i>Учні експериментального класу (%)</i> <i>/к-ть респондентів-23/</i>	<i>Учні контрольного класу (%)</i> <i>/к-ть респондентів-20/</i>
Показники		
Успішна адаптація	26%	10%
Труднощі в адаптації	4%	5%
Проблеми у стосунках з однокласниками, вчителем або егоцентризм	17%	30%
Нормальний контакт	35%	15%
Проблеми в спілкуванні	9%	20%
Труднощі в адаптації до школи, не може вийти за межі сім'ї	-	-
Немає друзів у класі	-	-
Зовнішня мотивація	56%	65%

Як бачимо, результати відрізняються й, за деякими параметрами, досить суттєво.

Анкетування проводилось і серед батьків першокласників експериментального класу. Зокрема, батькам ставились такі питання:

1. Чи із задоволенням Ваша дитина йде до школи ?
2. Чи подобається, на Вашу думку, Вашій дитині процес навчання ?

3. Що, за Вашим спостереженням, найбільше подобається Вашій дитині у школі? (Процес навчання, спілкування з однокласниками, вчитель або щось інше).

4. Як Ви вважаєте, чи допомагає курс «Основи самонавчання» Вашій дитині вчитися ?

5. Які теми курсу «Основи самонавчання», на Вашу думку, є особливо корисними для формування у Вашої дитини вміння вчитися ?

Результати анкетування батьків показали, що 91% учнів із задоволенням ходить до школи, процес навчання подобається 96% першокласників. За спостереженнями батьків, найбільше дітям подобається у школі: процес навчання – 74%, спілкування з однокласниками – 57%, вчитель – 61%. На думку опитаних батьків, курс «Основи самонавчання» допомагає вчитися 87% учнів, інколи або не завжди – 13%. Щодо тем курсу, які на думку батьків є особливо корисними для формування у їхньої дитини вміння вчитися, є теми організаційно-рефлексивної лінії – 70%, пізнавальної лінії – 20%, комунікативної лінії – 30%, ціннісної лінії – 30% та ще 40% опитаних батьків вважають, що всі лінії курсу є важливими та необхідними. Отже, можемо спостерігати наявну тенденцію виділення організаційно-рефлексивної лінії як фундаментальної для формування ключової компетентності вміння вчитися. Це підкреслює концептуальну ідею, закладену в програмі курсу «Основи самонавчання».

До вищезазначеного додамо ще й таке. Щодо розвитку саморефлексії навчальної діяльності, то учні експериментального класу володіють такими прийомами:

1. **Приєм «+/-» («Плюсики / мінусики»)** – за допомогою цього прийому учні вміють оцінювати будь-яке поставлене вчителем завдання (наприклад, наскільки складним/цікавим був той чи той навчальний матеріал, наскільки правильно, на вашу думку, ви виконали завдання (прописали букву, цифру і т. д.), наскільки добре/активно ви працювали на уроці та ін.);

2. **Приєм «Лінієчки»** (Г.А.Цукерман) [11, 89] – за його допомогою учні оцінюють результативність своєї навчальної діяльності, так само залежно від поставленого вчителем або визначеного спільно з учнями навчального завдання.

3. **Приєм «Смайлики»** – допомагає провести рефлексію настрою та емоційного стану, рефлексію діяльності, рефлексію змісту навчального матеріалу. Цим прийомом учні вже користуються активно та досить вільно.

4. **Приєм «Драбинка успіху»** – допомагає провести рефлексію навчальної діяльності. За ним учні самостійно виставляють себе на одну з п'яти сходинок «Драбинки успіху» відповідно до набутих знань та вмінь з визначеної теми (за будь-яким предметом). Використання цього прийому учнями ще не доведено до автоматизму, проте вони вже мають уявлення, як користуватися цим прийомом і можуть провести саморефлексію за цим прийомом з допомогою вчителя.

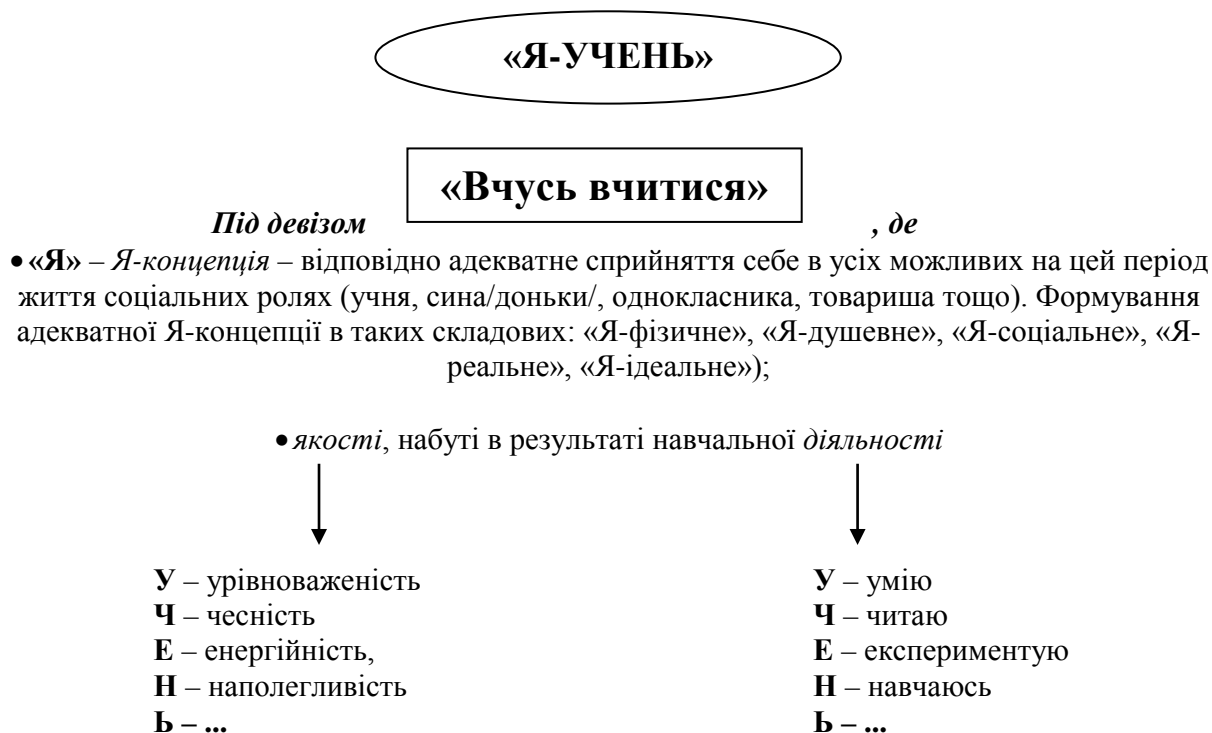
5. Вчать застосовувати **фрази рефлексивного екрану** (рефлексія діяльності, рефлексія змісту навчального матеріалу) типу «Сьогодні я дізнався...», «Я виконував завдання...», «Тепер я знаю... / можу...», «Я навчився...», «В мене вийшло...», «Сьогодні на уроці я зміг...», «Для мене було відкриттям те, що...», «Мені здалось важливим...», «За урок я...» і т. д.

Важливо й те, що робота за курсом «Основи самонавчання» стає школою саморозвитку і для вчителя, допомагає йому усвідомити суть метапредметних результатів Держстандарту загальної початкової освіти та методи їх досягнення.

Більш того, запропонований нами курс «Основи самонавчання» створює своєрідний базис на засадах гуманістичної психології для *найважливішого мотиву в житті людини* [12, 535] – актуалізувати, тобто зберегти та розвинути себе, максимально виявити найкращі якості своєї особистості, закладені в ній від природи. Так, на думку К. Роджерса, людиною керує *процес зростання*, в якому реалізується її особистісний потенціал.

Так, у результаті ми отримуємо позитивну динаміку розвитку активної особистості. Як відомо, вважається, що для її формування мають бути закладені адекватні основи розвитку Я-концепції, IQ (розумовий коефіцієнт інтелекту), в міру закладених природних можливостей дитини та ЕІ (емоційний інтелект) як визначна особливість компетентної особистості. А учень усвідомлено сприйматиме себе учнем за запропонованою нами логікою (*див. схему 1*):

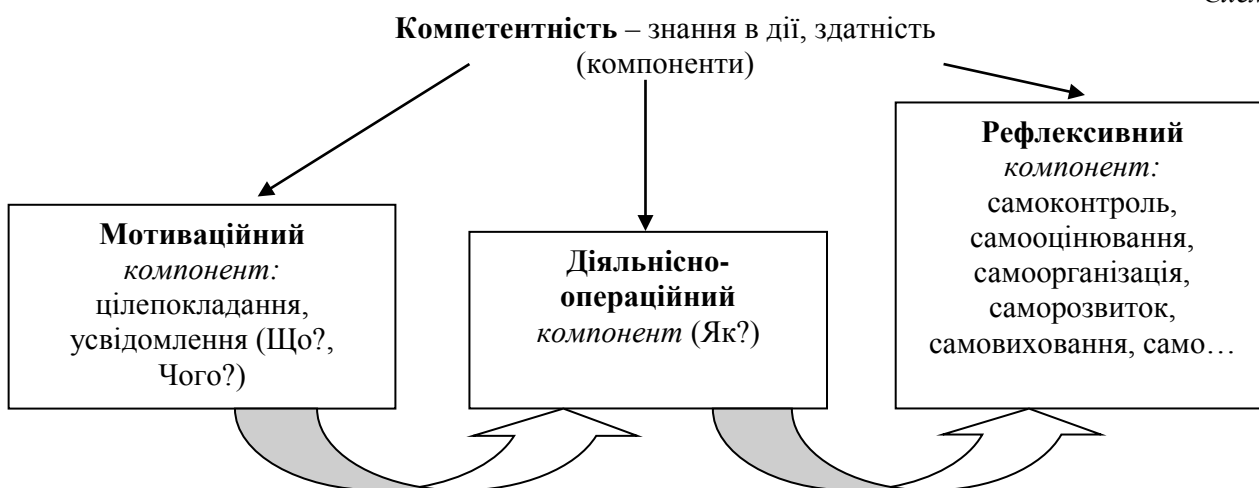
Формула самосприйняття учнем своєї особистості

Зауважимо, що «три крапки» символізують незавершеність, творчий характер процесів навчання та виховання, а згодом і самонавчання та самовиховання, а, отже, й саморозвитку особистості, адже початкова школа є своєрідним базисом, а запропонований нами курс «Основи самонавчання» – відповідним фундаментом для подальшого саморозвитку особистості.

Модель компетентності випускника початкової школи, що пройшов курс «Основи самонавчання», представляється нами таким чином (див. схему 2).

Схема 2

У перспективі, як нам видається, за результатами курсу «Основи самонавчання» випускник початкової школи суттєво відрізнятиметься від своїх однолітків, які не пройшли цього курсу. Адже, на нашу думку, курс «Основи самонавчання» створить своєрідну платформу для подальшого саморозвитку та самоактуалізації особистості молодшого школяра. За визначенням К.Роджерса [12, 537], одного із засновників гуманістичної психології, *тенденція самоактуалізації* – це процес реалізації людиною протягом всього життя свого потенціалу з метою стати повноцінно функціонуючою особистістю.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми пов'язуємо із з'ясуванням потужності курсу «Основи самонавчання» у самоактуалізації дитини молодшого шкільного віку.

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
2. Рефлексия // Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989.
3. Марусинець М. М. Рефлексія як засіб інноваційної діяльності вчителя / М. М. Марусинець // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 43. – С. 241-246. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2014_43_37
4. Огурцов А. П. Альтернативные модели анализа сознания: рефлексия и понимание / А. П. Огурцов // Проблемы рефлексии. Современные комплексные исследования. – Новосибирск : Наука, сибирское отделение, 1987.
5. Смирнова В. Э. Рассуждения о рассуждениях. Рефлексивность сознания личности / В. Э. Смирнова, А. П. Сопиков // Социальная психология личности.—Л. : Знание, 1974 – 264 с.
6. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2012. – № 4-5. – С. 3-56.
7. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе : от действия к мысли: пособие для учителя / [А. Г. Асмолов, Г. В. Бурменская, И. А. Володарская и др.]; под ред. А.Г. Асмолова. — М. : Просвещение, 2008. — 151 с.
8. Анисимов О. С. Гегель: мышление и развитие (путь к культуре мышления) / О. С. Анисимов. – М. : «Агро-Вестник», АМБ-агро, 2000.
9. Павленко Л. П. Щоденник розвитку особистості учня початкових класів / Л. П. Павленко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 64 с.
10. Лескова А. А. Проблема адаптации первоклассников к школе: Методические рекомендации для школьных психологов / А. А. Лескова. – 3-е изд., дополн. и перераб. – Одеса, 2008. – 63 с.
11. Цукерман Г. А. Оценка без отметки / Авторы: В. А. Миндарова, М. П. Романеева, Л. А. Суховерша, Н. Л. Табачникова, Г. А. Цукерман, С. И. Шияновская. Работа выполнена при финансовой поддержке Института «Открытое общество», грант № S2A 601.
12. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб : Издательство «Питер», 2000. – 608 с. : ил. – Глава 11: Феноменологическое направление в теории личности: Карл Роджерс.

Мустафа О. І. саморефлексія учебної діяльності первокласника як педагогічна проблема.

В статті затронуті питання саморефлексії учебної діяльності первокласника, уточнені наукові представлення о поняттях «рефлексія», «рефлексивність», «саморефлексія» в контексті учебної діяльності; розглянута взаємозв'язок і взаємозалежність саморефлексії з ключовою компетентністю особистості – уміння вчитися; дано визначення поняття «універсальні учебні дії»; показана конструктивність авторської програми «Основи самообучення» в розв'язанні окресленої педагогічної проблеми.

Ключевые слова: рефлексія, рефлексивність, саморефлексія, ключова компетентність – уміння вчитися, універсальні учебні дії.

Mustafa O. I. Selfreflection of educational activity of a first-form pupil as a pedagogical problem.

The questions article deals with the concept of selfreflection of educational activity of first-form pupil. The author specifies such scientific notions as «reflection», «reflexivity», «selfreflection» in the context of educational activity; The concept of selfreflection and the ability to study as a key competence of a personality are considered to be interrelated and interdependent. The definition of the concept «Universal educational actions» is given. The constructibility of the author's program «Basics of Self-training» in solving the outlined pedagogical problem is shown.

Key words: reflection, reflexivity, selfreflection, a key competence, the ability to study, universal educational actions.